

of deze bestonden uit militaire of politieke hulp dan wel in de rechtspraak werden gevonden.

Door deze gevolgen van het nieuwe bestel nam de macht van het *adat-gezag* soms buiten proporties toe. Gezagdragers, die zich in het oude bestel geremd wisten door correctie-middelen van de *adat* (vaak door hen persoonlijk als onrecht en inbreuk op hun positie gevoeld), gebruikten voortaan hun versterkt gezag, bedoeld om het ten gunste van de gemeenschap aan te wenden, mede ten eigen bate. Dat deze verhoudingen niet altijd door de bestuursambtenaren werden doorzien, is duidelijk. Zij kenden daartoe soms de oude verhoudingen onvoldoende; hun voornaamste raadgevers op dit punt waren immers juist die Indonesisische ambtsdragers, die als belanghebbenden van mogelijke onkunde konden profiteren.¹

Wie de werkelijkheid niet zag die schuilging achter de gewilligheid en de in ceremoniële vormen gegoten hoffelijkheid van de meeste inheemse gezagdragers, kon menen dat de inheemse samenleving voorbeeldig georganiseerd was en dat het Nederlands bestuur via de inheemse gezagdragers een zuiver beeld kreeg van wat zich in die samenleving afspeelde. 'Men kan veilig zeggen', aldus, in zijn herinneringen, Welter over Java,

'dat in de *desa* niets gebeurde of het *desa*-bestuur was ervan op de hoogte. De *desa*-bestuurder rapporteerde alles wat van belang was aan het onderdistrictshoofd en deze weer aan het districtshoofd. De districtshoofden rapporteerden alle belangrijke zaken aan de regent. Deze had bovendien nog zijn eigen verbindingen met de bevolking, aangezien hij als hoofd van de godsdienst in zijn regentschap de chef was van de hoofden van de godsdienst in de onderdistricten . . . die . . . volledig werden ingelicht over alles wat in de *desa* gebeurde . . . Hij werd dus bij voortdurend van twee kanten ingelicht omtrent wat er onder de bevolking omging.

. . . De assistent-resident was niet de chef van de regent maar diens 'oudere broer' en als zodanig had hij natuurlijk grote invloed op het bestuur. Chef van alles was de resident, in wie het ganse bestuur was gecentraliseerd en die weer via zijn Europese ambtenaren invloed kon uitoefenen op het inheemse bestuur en via dat tot in de verste uithoeken van zijn gewest.

Dit alles overziende, kom ik tot het inzicht dat ons bestuur voortreffelijk was georganiseerd.²

Zo oordeelden niet alle bestuursambtenaren. Misschien heeft menigenunner wel beseft dat zich in de inheemse samenleving veel afspeelde

¹ C. Nooteboom in *Gedenkboek . . . BB*, p. 122. ² Welter, 'Memoires', p. 35-36.